

СПІВВІДНОШЕННЯ МОДУСУ Й ДИКТУМУ У СКЛАДНОПІДРЯДНИХ З'ЯСУВАЛЬНИХ КОНСТРУКЦІЯХ

Складнопідрядні з'ясувальні речення (далі – СПЗР) становлять особливу структурно-семантичну єдність, основним формально-граматичним показником якої є опорне слово головної частини, зміст котрої уточнює, конкретизує підрядна ланка. Синтаксичні можливості й комбінаторно-семантичні преференції опорного слова (його валентний потенціал) відіграють важливу роль у конструюванні структури й семантики цих поліпредикативних одиниць. Іншою особливістю СПЗР, котра вирізняє їх на тлі складних конструкцій з підрядним синтаксичним зв'язком, є співвідношення у їхній структурі модусу і диктуму.

Слідом за М.І. Черемісіною й Т.А. Колосовою під диктумом розуміємо “основне повідомлення, референтом якого є певний стан справ у тій реальності, яка відображається у мовленні” [2; с. 34]; у модусі ж “завжди отримує вираження факт усвідомлення суб'єктивного відношення до події, про яку йде мова” [2; с. 35]. “Модусна подія (як семіотичний зміст, а не екстралінгвістичний факт) – це відображення “несубстанціональної” дійсності, психічної реальності, рефлексії мовця з приводу іншої події” [2; с. 36].

Так, користуючись знанням про модус і диктум, отримуємо можливість розгляду СПЗР як конструкцій з такими модусно-диктумними відношеннями, при яких відмінною ознакою модусу постає неповнота уявлення про подію за відсутності диктуму.

М.І. Черемісіна і Т.А. Колосова наголошують, що у формах модусу виражається оцінка диктумної події під різними кутами зору: модальним, емоційним, істиннісним, етичним, інтелектуальним [2; с. 36]. На думку іншої дослідниці, Г.О. Золотової, вибір так званих “рамочних” засобів визначається

комунікативними установками мовця; й відповідно до схеми комунікативних реєстрів лінгвіст виділяє п'ять модусних рамок: перцептивну, ментальну, волюнтативну, реактивну та мовленнєву [1; с. 280].

У ментальних модусних рамках знаходимо дієслова сприймання у ментальному значенні, слова знання та вміння (*know, understand, realize, decide, reflect, be sure/aware/conscious*). Наприклад: (1) “... *I **know** for a fact, that his race horses literally ran away with the prettiest bit of Kentucky farming land I ever laid eyes upon.*” (Kate Chopin) (2) *I **couldn't understand** why the child wouldn't sleep at the proper time, so whenever Mother's back was turned I woke him.* (Frank O'Connor) (3) *She **could** only **realize** that she herself – her present self – was in some way different from the other self.* (Kate Chopin) (4) *At the same time he **reflected** that this call was convenient.* (Arthur Hailey) (5) *The Colonel **was** perhaps **unaware** that he had coerced his own wife into her grave.* (Kate Chopin) (6) *She **did not appear conscious** that she had done anything unusual in commanding his presence.* (Kate Chopin)

У реактивних модусних рамках – дієслова зі значенням емоційного стану (*wonder, regret, be afraid/worried/glad/happy*) й такі, що визначають ставлення мовця до висловлення іншої людини, до певної інформації з погляду її істинності / хибності (*doubt, believe, suspect, confirm, deny*); іменники зі значенням істиннісної оцінки (*truth, untruth, nonsense*). Наприклад: (1) *She **wondered** why Robert had gone away and left her.* (Kate Chopin) (2) *She **regretted** that he had gone.* (Kate Chopin) (3) *He **doubted** if Janet would accept any excuse – forgetting that Edna had offered none. He doubted if Janet would ever speak to her again, and he was sure Margaret would not.* (Kate Chopin) (4) *He saw Pearson hesitate and **suspected** the old man knew he had gone too far.* (Arthur Hailey)

Мовленнєвим рамкам характерні дієслова мовлення, інтерпретації мовленнєвої діяльності (*inform, announce, state, assure, say, tell, admit, ask*): (1) *Afterwards the doctors **had said** she had saved the leg from amputation.* (Arthur Hailey) (2) *Edna had once **told** Madame Ratignolle that she would never sacrifice herself for her children, or for any one.* (Kate Chopin) (3) *The following morning Mr.*

*Pontellier, upon leaving for his office, **asked** Edna if she would not meet him in town in order to look at some new fixtures for the library. (Kate Chopin) (4) But Robert **admitted** quite frankly that he preferred to stay where he was and talk to Mrs. Pontellier. (Kate Chopin)*

Волюнтативна рамка представлена дієсловами з модальним значенням (*want, wish*), а також лексичними одиницями, що інтерпретують певне висловлення у зв'язку з його комунікативною спрямованістю: (1) *But at the same time I **wanted him to see** that I was only waiting, not giving up the fight. (Frank O'Connor)* (2) *I **wished** it was time for Father to wake; I wished someone would make me a cup of tea. (Frank O'Connor)*

Перцептивна модусна рамка, за визначенням Г.О. Золотової, уводить сенсорне відображення дійсності [1; с. 290]. Наприклад: (1) *He **could sense**, even over the phone, that he had helped her to relax. (Arthur Hailey)* (2) *I **felt** it wasn't fair; there was even something sinister in it. (Frank O'Connor)* (3) *Mother was simply silly about him, and **couldn't see** when he was only showing off. (Frank O'Connor)*

Водночас, у наступному СПР: “<...> *But I **must say** I should never have expected such a thing from Robert <...>” (Kate Chopin), модусна рамка *I must say* може бути редукована до ввідного слова чи словосполучення (приміром: *in fact / actually*). Розглядаючи ж складні речення ускладненого типу, зауважуємо, що останні, називаючи відношення між трьома подіями, можуть містити тільки одну диктумну. Наприклад: *The old madame did not venture to say (1) she was afraid (2) they [the children] would be neglected during Leonce's absence <...>. (Kate Chopin)**

Обидва приклади свідчать про те, що СПЗР, будучи складною синтаксичною єдністю, котра містить щонайменше дві предикативні одиниці, може мати тільки одну пропозицію – виражену його диктумною частиною. Крім того, суб'єкт усвідомлення відношення до події, що виражена у диктумі, може не співпадати з суб'єктом мовлення: (1) *She wondered why **Robert** had gone away and left her. (Kate Chopin)* (2) *I hope **Mrs. Pontellier** does take me seriously.*

(*Kate Chopin*) У таких реченнях зазвичай йдеться про більшу інформативну значимість підрядного компонента.

Отже, зазначені вище особливості вираження модусу й специфічні характеристики залежної від нього (через входження позначуваного компонента до структури модусної рамки) диктумної події вирізняють СПР з підрядним з'ясувальним на тлі інших складних конструкцій з підрядним синтаксичним зв'язком.

Література:

1. Золотова Г.А., Онипенко Н.К., Сидорова М.Ю. Коммуникативная грамматика русского языка / Г.А. Золотова, Н.К. Онипенко, М.Ю. Сидорова. – М., 1998. – 528 с.
2. Черемисина М.И., Колосова Т.А. Очерки по теории сложного предложения / М.И. Черемисина, Т.А. Колосова. – Новосибирск: Наука, 1987. – 197 с.

Джерела ілюстративного матеріалу:

1. Chopin Kate. The Awakening. Електронний ресурс: <http://englishtips.org/index.php?newsid=1150793541>
2. Hailey Arthur. The Final Diagnosis. – М.: Iris-press, 2006. – 352 р.
3. O'Connor Frank. My Oedipus Complex. Електронний ресурс: http://www.geocities.com/cyber_explorer99/foconnoroedipus.html